

jezične razlike, uzimao je ljepšu i jasniju. Ali, ako su bile zanimljive nijanse, u jezičnom smislu, uzimao je obje.

O sadržaju knjige i svemu relevantnom što uz nju treba znati, autor govori u širem uvodu pod naslovom *Narodne izreke - trajna lepota mudrosti i čarolija govora*, koji ima 17 podnaslova: *Ukras i sjaj razgovora, Klasifikacija narodne književnosti, Neke osobenosti narodnih poslovice, Izreke - posebna vrsta narodne književnosti, Kako i zašto sam skupljao izreke, Tragovi historijskih zbivanja u izrekama, Izreke u govornom jeziku, Slika života društva u izrekama, Izreka u polemičkim delima, Razjašnjenje manje razumljivih izreka, Varijante i govorni oblik izreka, Mesto nastanka, Varijante u značenju, Izreke u književnim delima, Stvaranje novih izreka se nastavlja, Teškoće u prevođenju izreka na strane jezike i Nemerljivo bogatstvo rudokopa jezičkog blaga.*

Autor ističe: da su izreke kod nas nedovoljno sakupljane i objavljivane, a još manje sustavno proučavane, da su u zbornicima i antologijama svrstavane obično zajedno s poslovicama, da te najsazetije pjesničke i filozofske tvorevine donose obilje ljepote naše govorne kulture, i što ih više čitamo, otkrivamo njihovu ljepotu, a neke postaju i sastavni dio našeg govora. One žive "stalno na usnama naroda", jer je u njima saopćena svestrana, vjekovima provjeravana istina o čovjeku. Izreke pomažu da naša misao bude jasnija, da naše iskustvo obogatimo mudrošću minulih vremena, tumače nepoznato poznatim, podupiru uvjerenja i mišljenja "iskustvenim istinama", ukrašavaju govor i čine ga misaonijim.

Narodnu književnost Stojičić dijeli u tri poznata roda: 1. narodna lirika, 2. narodna epika i 3. govorne narodne tvorevine, koje opet dijeli na posebne vrste: poslovice, zagonetke, izreke i sitne vrste u koje spadaju: pitalice, zakletve, kletve, bajalice, zdravice, brzalice, blagoslovi, brojanice, razbrojalice, redalice i slično. Za izreke kaže da u nauci postoje još i ovi nazivi: prislovice, prirečice, poslovične izreke, uzrečice, jezične poštapalice i sl.

Definirajući poslovice, odnosno izreke, Stojičić iznosi da su poslovice samostal-

ne, logičke misaone cjeline koje u vidu norme formuliraju određeno životno iskustvo, a u osnovi uvijek su neka životna istina koja misaono bogati razgovor i razgranava ga. Najveći kvalitet poslovice upravo je u tome što ne stare. Zaključak je da suvremeni život više ne stvara prave narodne poslovice, jer su ulogu poslovice preuzeli postojeći književni oblici koji su im najbliži: aforizmi i maksime, a oni su individualni i autorski iskaz. Međutim, za razliku od poslovice, izreke nisu dovršene misaone cjeline, nego se sjedinjuju s linijama govora i razgovora te tako potpomažu misaono razgranavanje govora sve do poante i zaključka. U tom smislu može se govoriti o pomoćnoj ulozi izreka u govoru i pisanju. Stoga ih ruski teoretičar Dalj s pravom naziva "prva polovina poslovice", a G.L. Permjakov objašnjava da je "izreka cvijet, a poslovice plod". Ipak suštinska razlika je u tome što se poslovicama nepobitno tvrdi i dokazuje, a izrekama slika i opisuje. Uz to u izrekama nisu u prvom planu istaknuti stav i norma, što je kod poslovice središnja stvar.

I na kraju jedno neslaganje s autorom. Mislim da nije posve točna Stojičićeva tvrdnja da su izreke i poslovice stvarane pretežno od nižih ugnjetenih i obespravljenih slojeva, budući da je njima bila manje dostupna pisana književnost i obrazovanje. Zar su obrazovaniji ljudi manje stvarali izreke i poslovice zato što su imali više znanja i mogućnosti? Uz to vidljivo je iz tekstova poslovice, pa i izreka (u manjoj mjeri), da su ih neobrazovani slojevi, pa i nepismeni ljudi, više usvajali nego stvarali preko usmene i pisane književnosti, a osobito preko crkvenih propovijedi.

ANTE NAZOR

Nikola P. Ilić - Momčilo Zlatanović, Narodne pjesme južne Srbije o oslobodilačkom ratu i revoluciji, Književni klub "Glubočica", Leskovac 1985, 191 str.

Knjiga sadrži uvodne napomene, tekstove pjesama, bilješke uz pjesme, podatke o zbirkama i radovima o narodnim partizanskim pjesmama južne Srbije, članak N.P. Ilića

Narodnooslobodilački rat i revolucija u južnoj Srbiji (1941-1945) i sažetak na francuskom, engleskom i ruskom.

Objavljenih 105 pjesama razvrstano je u dvanaest grupa s naslovima od stihova koji su se priređivaču sviđali: *Ustaj, sejo, ustaj rode; Sve nas skupa Tito vodi; Druže Tito, mi ti se kunemo; Kod Obražde borba kad je bila; Svijetle žrtve, drugovi naši; Omladina radnička smo; Mi smo vojska novog kova; Ostadoše majke uplakane; Mi, logoraši čelična srca; Izdajnici, crni vrani; Pjesma će se svud oriti i Junak pade, a barjak ne pade*. Uglavnom su to lirске pjesme. Samo petnaestak su kraće ili duže epske pjesme, odnosno epske kronike.

Tekstovi pjesama izabrani su iz rukopisne zbirke Nikole P. Ilića, prvoborca i historioografa, koji ih je intenzivnije počeo bilježiti od 1950. godine. Izbor je izvršio, knjigu pripremio i upotpunio bilješkama dr Momčilo Zlatanović.

Izabrane pjesme su slične pa i iste nekim već poznatim partizanskim pjesmama (*Ustaj, sejo, ustaj rode, Seljače druže, dokle ćeš tako, Internacionala, Lanci nam se kuju kleti, Došlo pismo od narodne vlade, Tine plači, drugarice draga* itd.). Oko polovica pjesama nose obilježje kraja. Dvadesetak se sadržajno vežu uz mjesta i događaje, isto toliko uz poznate lokalne junake, a u desetak su opjevane značajnije borbe vođene u južnoj Srbiji (Jablanici, Pustoj Reci, Toplici, Crnoj Travi). Većina ostalih pjesama, pa i neke poznate, već spomenute, razlikuju se samo ponešto u sadržajima (promijenjena su imena mjesta ili ljudi, unesena lokalna obilježja ili dodani, ispušteni ili izmijenjeni neki stihovi /npr. "Pšenica je klasala Jablablanica glasala..", "...Pusta Reka glasala", "Naša četa, partizanska hrabra četa, Jablaničkog odreda..", "Toplički smo mladi partizani...", "Djevojka je pošla u Radan na vodu...", "Izvio se Radan u visine..." itd./).

U prvom dijelu uvodnih napomena Momčilo Zlatanović ističe da ni o jednom povijesnom događaju nije u južnoj Srbiji ispjevano toliko lirskih i epskih narodnih pjesama kao o ustanku, oslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, da su pjesme s tog

područja prikupljali mnogi folkloristi i objavljivali ih u različitim publikacijama i u posebnim zbirkama. Npr. Tatimir Vukanović u zbirci *Srpske narodne partizanske pesme* (1966) donio je znatan broj pjesama koje je zapisao od partizanskih pjevača 1944. godine na slobodnom teritoriju u Jablanici, Pustoj Reci i Toplici; u zbirci i melografskoj monografiji Sergija Dimitrijevića *Crnotravske i leskovačke narodne pesme oslobodilačkog rata i revolucije* (1967) nalazi se veći broj zapisa iz Crne Trave i Kosančića; u zbirci *Narodne pesme Jablanice* (1968) donesene su pjesme koje je od 1963. godine zapisivao Dobrosav Turović u području Jablanice, a u zbirci Miroslava Milovanovića *Narodne pesme oslobodilačkog rata južne Srbije* (1974) ima više varijanata i novih pjesama, koje su tematski raznovrsne.

U drugom dijelu riječ je o pjesmama same zbirke, za koje se kaže da imaju poetsku i naučnu vrijednost, da potvrđuju činjenicu da se o ustanku i oslobodilačkom ratu i dalje pjeva, da im životni nerv nije presječen i da je nakon rata ispjevan niz novih pjesama, kao što su npr. nova varijanta *Puste Reke žalopjoka* i najnovije *Pogibija ambasadora Rolovića i Tito ode, ali delo osta.* Pjesme ove zbirke stvarane su u predjelima južne Srbije, koji su bili neugasivo žarište revolucije (Crna Trava, Pusta Reka, Jablanica, Toplica i dr.) gdje su pjevane i pjesme iz drugih krajeva Srbije i Jugoslavije prilagođene mjestima i uvjetima. Zatim se govori o nastanku, dolasku, pjevanju i promjenama nekih poznatijih pjesama, o umnožavanju i pjevanju makedonskih i ruskih pjesama, a zatim zaključuje da je na tom području nastalo više lijepih i zgusnutih pjesama o užitim događajima i o pojedinim junacima. Autor kaže da epsko pjevanje kazuje raznovrsnost te navodi četiri njegova epska oblika: 1. krajnje sažeti epski oblici, 2. kratke i jezgrovite epske pjesme, 3. epske pjesme sa širom epskom osnovom i 4. epske pjesme kronike. Nerijetko su sažetiji oblici, kaže Zlatanović, nastajali preradom dužih (pjesme poznatijih epskih pjevača su narodne, jer su ispevane prema strukturnim principima poetike usmenog pjesništva), pa primjećuje da su angažiranim epskim pjesmama kronikama folkloristi posve-

tili manje pažnje nego što zavređuju i da je dvostih s rimom osnovna forma narodnog pjesništva, ali da su zabilježene i pjesme bez rima i da nije ispravno mišljenje prema kojemu rimovani stihovi označavaju zapravo propadajuće naše narodne poezije, osobito epske.

Iz bilježaka doznajemo da je petnaest pjesama zapisano, priopćeno ili dobiveno od prvoboraca, a jedanaest od drugih osoba, da su četiri prepisane iz bilježnica, petnaest ih je umnoženo u partizanskoj tehnici OK KPJ za Leskovac i dijeljeno na terenu, deset ih je poznato iz pjevanja skojevaca i omladinaca. U omladinskim listovima objavljeno je šest, dvije su nastale u logorima (u Nišu i Norveškoj) i tri uz poznate događaje. Za devetnaest pjesama navedeni su autori, za jednu se kaže da je pjevana uoči rata, za šest da su pjevanje u 1941. a sedam u 1944. godini. Podaci nisu potpuni.

Sakupljač je slušao pjesme od boraca i naroda koji su ih pjevali u južnoj Srbiji, a bilježio u ratu i poslije rata.

Za razliku od nekih u posljednje doba objavljenih zbirki s regionalnim sadržajem, o kojima se pisalo u prošlim brojevima, Zlatanovićeve se zbirka izdvaja autentičnošću i korektnim odnosom prema tekstovima, prikladnošću i vrijednošću tekstova od kojih neki imaju i dokumentarnu vrijednost.

ANTE NAZOR

Milivoj Rodić, *Sunce iza gore*. Revolucionarne narodne pjesme sa tla Bosne i Hercegovine, "Glas". Banjaluka 1983, 195 str.

Zbirka *Sunce iza gore* još je jedna u nizu zbirki revolucionarnih narodnih pjesama koja sadrži: predgovor, tekstove pjesama, pogovor, rječnik stranih i manje poznatih riječi i fraza, bilješke o ličnostima koje su opjevane u pjesmama, literaturu, a uz sadržaj su navedeni i izvori iz kojih su pjesme preuzete.

U predgovoru *Sloboda i revolucija kao inspiracija* riječ je o revolucionarnoj poeziji kod nas, njezinoj ulozi i snazi, o vezanosti uz život, prožetosti slobodarskim, antifašističkim duhom i borbenašću. Autor navodi da je u drugom svjetskom ratu i poslije njega u

našoj zemlji ispjevano, što zapisanih i sačuvanih ili još nezabilježenih oko 40 tisuća revolucionarnih narodnih pjesama, a od toga pretpostavlja se da je u Bosni i Hercegovini nastalo oko devet ili deset tisuća.

U knjizi su objavljene 163 "protestne, buntovne, revolucionarne" narodne pjesme koje su ispjevane "u BiH u prošlim vijekovima i za vrijeme drugog svjetskog rata, te u godinama obnove". Razvrstane su pod devet naslova: *Iz gore hajduci* (sedam epskih junačkih pjesama), *Oj, Krajino, krvava haljino* (15 buntovnih i vojničkih), *Gusle od jadikovine* (21 pjesma - od turskih vremena do drugog svjetskog rata), *Zasijala petokraka* (16 pjesama iz ustaničkih dana), *Srce sokolovo* (34 pjesme o raznim zbivanjima u NOR-u), *Biljeg-zvijezda* (9 pjesama o stradanjima naroda), *Sunce iza gore* (25 pjesama o drugu Titu), *Slobode tvorci* (21 pjesma o istaknutim borcima - herojima), i *Zlatna grana* (15 pjesama o obnovi i izgradnji zemlje).

Pod naslovom *O ovom izboru pjesama* Rodić je objasnio svoje postupke. Naime, on kaže da je ovaj izbor pripremio slijedeći primjere najuspjelijih izdanja te da on sadrži samo djelić bogate bosansko-hercegovačke poetske tradicije. Dakle, od nekoliko tisuća tekstova nastalih u NOB-u izabrano je stotinjak najljepših, bolje reći karakterističnijih "sa tla Bosne i Hercegovine". Možda bi bilo primjereno: pjevanih na tlu BiH, jer nije posve pouzdano da su sve s tla BiH, osobito one o Titu, Partiji, Skoju, omladini, itd. Uz to nameću se i neka pitanja. Zašto je u ovoj zbirci samo jedna pjesma o borbama na Sutjesci i Neretvi?! Pjesma *Pozdrav majci* nastala je prije rata. U Čubelićevoj knjizi uvrštena je među pjesme *O buntovniku i robijašu*. Kod Rodića je tiskana među pjesmama iz NOB-a. Zašto onda nije i *Mitrovčanka* u stvaranju koje je sudjelovao, prema sjećanjima druga Đure Pucara Starog, i robijaš iz Bosne? *Pjesma radu* uvrštena je među pjesme o obnovi i izgradnji, iako je izvorna varijanta nastala 1898. godine (riječi Georgi Kirkov). Na našem jeziku objavljena je 1912. godine u *Radničkim novinama* u Beogradu. U obliku u kojem je u ovoj zbirci, tiskana je u Hrvatskoj u toku rata u deset zbirki. *Himna zidara* (poznatija po prvom stihu *Gradimo kule*